

Katseet kohti menetelmiä

Esimiehen alkajaissanat Suomen Kielen Seuran vuosikokouksessa 8.4.2021

Tutkimusmenetelmät ja niistä puhuminen ovat viime vuosina nousseet näkyvästi esille suomalaisessa kielentutkimuksessa ja myös fennistiikassa. Menetelmiä kielentutkijat ovat tietysti käyttäneet aina, mutta niiden eksplisiittinen esittäminen ja kriittinen tarkastelu sekä niiden soveltuvuuden pohtiminen kulloiseenkin tutkimusongelmaan ei ole ollut kovin tyypillistä. Menetelmiä koskeva tieto on ollut niin kutsuttua hiljaista tietoa ja jäänyt tutkimusjulkaisuissa osin rivien välistä pääteltäväksi. Enemmän huomiota viime vuosikymmenten tutkimuskirjallisuudessa ja opinnäytteissä ovat saaneet kulloinkin käytössä olevat kielitieteelliset teoriat ja kuvausmallit.

Menetelmien esiinmarssia vauhdittaa vuoden 2020 lopussa ilmestynyt laaja kokoomateos *Kielentutkimuksen menetelmiä*, jonka on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Teos on avoin julkaisu, joka on kustantajan internet-sivuilla ilmaiseksi luettavissa ja ladattavissa. Esitys on perusteellinen: kaikkiaan yli tuhat sivua ja painettuna versiona neljä osaa. Siihen on koottu suomalaisten, eri tutkimusaloja ja tutkimussuuntauksia edustavien kielitieteilijöiden kuvauksia alansa aineistonhankinta- ja kuvausmenetelmistä, usein myös tutkimusalalle tyypillisistä kysymyksenasetteluista ja toimintatavoista. Kokoelma on suunnattu kielten perus- ja jatko-opiskelijoille, tutkijoille ja muille kielentutkimuksesta kiinnostuneille. Toimituskunnan mukaan tärkeimpänä päämääränä on esitellä ja selkiyttää menetelmällisten eli metodisten mahdollisuuksien kirjoa, menetelmällisten valintojen syitä ja seurauksia, menetelmien vahvuuksia ja heikkouksia sekä ylipäättään metodologisen ja laajemmin metateoreettisen tausta-ajattelun ilmaisemisen tärkeyttä kielentutkimuksessa.

Lisäksi teoksessa esitellään yksittäisiä tutkimusaloja ja -suuntia, joista moniin liittyy omanlaisiaan menetelmiä aineistojen hankintaan ja käsittelyyn. Näitä ovat esimerkiksi diskurssianalyysi, kontaktilingvistiikka, kielitypologia, historiallinen kielitiede, kieliopin tutkimus, filologia, nimistöntutkimus, tekstintutkimus, sosiolingvistiikka, keskustelunanalyysi, vuorovaikutuslingvistiikka ja käänntiede. Menetelmät kytketään näin suoraan niitä käyttävien tutkimusaloihin, joista monilla tietyn menetelmän tai aineistotyypin käyttö kuuluu alan vakiintuneisiin toimintatapoihin (esimerkiksi kansanlingvistiikassa haastattelu tai keskustelunanalyysissä keskusteluaineisto, joka on ensin litteroitu tutkimusalan omia konventioita noudattaen). *Kielentutkimuksen menetelmiä* -kirja tulee epäilemättä tarpeeseen perus- ja jatko-opintojen menetelmäopetuksen tukena, mutta myös kokeneempien tutkijoiden käytössä.

Turun yliopiston suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineessa on jo melko pitkään ollut tarjolla kielitieteellistä menetelmäopetusta, joka on suunnattu

erityisesti graduntekoa aloitteleville opiskelijoille. Syksyllä 2020 menetelmäkurssi siirrettiin ai-neopintoihin, ja sen kohdeyleisönä ovat nyt proseminaariin tulevat opiskelijat, jotka laativat se-minaarin pohjalta edelleen kandidaatintutkielmansa. Onhan jo ensimmäistä opinnäytettään tekevillä opiskelijoilla tarve perehtyä tutkimusalojensa menetelmiin ja tarjolla oleviin aineistoi-hin. Kurssin vaikutus on näkynyt välittömästi sekä seminaaritoissa että seminaarissa käydyissä keskusteluissa. Menetelmistä on kirjoitettu proseminaaritoissa aiempia vuosia eksplisiittisem-min ja laajemmin, onpa muutamassa työssä ollut erillinen menetelmiä ja niiden valintaa käsit-televä alalukukin. Menetelmät ovat näin nousseet taka-alalta valokeilaan, ja opiskelijoiden sekä tutkijoiden tietoisuus niistä on selvästi kasvanut.

Onko menetelmien voimakas korostuminen ja esille nouseminen kielentutkimuksessa sitten pelkästään myönteinen ilmiö? Riskejäkin voi nähdä. Esimerkiksi hankehakemusten tai tiedejulkaisuille tarjottujen käsikirjoitusten vertaisarvioinnissa saattaa korostua liikaakin se, onko niissä käytetty juuri kaikkein uusimpia menetelmiä. Kuten *Kielentutkimuksen menetelmiä* -kirjaa lukemalla voi havaita, kielitieteellä on käytettävissään runsaasti myös vanhempia, koe-teltuja ja edelleen päteviä menetelmiä, joita uuteen aineistoon soveltamalla tutkija voi saavuttaa merkittäviä tuloksia. Niihin tukeutuva tutkija ei saisi pelkästään menetelmävalintansa vuoksi joutua heikompaan kilpailuasemaan esimerkiksi rahoituskilvassa.

Hiukan laajemmasta näkökulmasta katsoen menetelmien korostuminen liittyy tieteenhis-torialliseen aaltoliikkeeseen, jossa mielenkiinnon kohteet vaihtelevat eri aikoina. Vaihtelu näkyy myös käytettyjen kuvausmallien ja itse tutkimusaiheiden valinnassa. Menetelmiä koskevaan keskusteluun liittyy myös fennistiikkaa hallitseva vahva empiristinen ajattelu. ”Fennistiikan ensisijaisena tutkimuskohteena on konkreettinen kieliaines eli fysikaaliset puhunnokset ja tekstit”, kirjoitti Fred Karlsson vuoden 1975 *Virittäjään* laatimassaan kriittisessä kannanotossa fennistiikan silloiseen tieteenparadigmaan. Empiristinen painotus ei ole fennistiikasta kadonnut, mutta se on saanut tuekseen tuolloista vahvemman ja monipuolisemman kielitieteellisen teoriapohjan. Lisäksi se saa sivustatukea kansainvälisen kielitieteen niistä suuntauksista, jotka ovat löytäneet fennistiikassa jalansijaa. Tämä taas voi aiheuttaa osittaisen vahvistusharhan, sil-lä maailmalla tehdään runsaasti myös sellaista kielentutkimusta, joka on luonteeltaan teoria-vetoista eikä ainakaan ensisijaisesti tähtää konkreettisen kieliaineiston kuvaamiseen. Tällainen tutkimus synnyttää muun muassa kielioppiteorioita.

Kaikkiaan suomalainen nykykielitiede on moninaista. Kielitieteemme kentällä vallitsee melko salliva ilmapiiri tutkimusaiheiden, tutkimusnäkökulmien ja teorioiden valinnan osalta. Ero on selvä maihin, joissa alaa repivät jyrkät koulukuntaerot ja koulukuntien välinen keskus-telemattomuus tai joissa vallitsee yhden koulukunnan valta-asema. On hyvä pitää kiinni kieli-tieteemme monimuotoisuudesta ja akateemisesta vapaudesta niin tutkimusaiheiden ja -aineis-tojen valinnan, teoriataustojen kuin menetelmienkin osalta. Toivottavaa on, että tätä vapautta hyödynnetään luovasti ja rohkeasti.

TUOMAS HUUMO

Suomen Kielen Seuran esimies
thuumo@utu.fi

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus
20014 Turun yliopisto